

Summary

THE BOOK COLLECTION OF SLOVENE ETHNOLOGISTS - A FAIRY TALE OR REALITY?

Mojca Ramšak

The book collection of Slovene ethnologists from 1995 amounts to 27 monographs and three periodicals (*Traditiones*, *Ethnologist*, *The Bulletin of the Slovene Ethnological Society*). Analysed in detail this is: 2 published doctoral theses (Monika Kropelj, *A Fairy Tale and Reality*; Marija Stanonik, *From Chaos - Cosmos*), 2 published master's theses (Borut Brumen: *On the Edge of History and Memory*; Miran Puconja, *To the Evaluation of the Identity of the Pannonic Farm*) and 1 BA thesis (Polona Sketelj, *At the Juncture of Two Cultures*), 3 miscellanies (*The Development of Slovene Ethnology from Štrelkelj and Murko*, *MESS*, *Alpine Cottages in the Eastern Alps*), 3 books from the field of material culture (Marija Makarovič, *Slovene Folk Costumes in Word and Image - Inner Carniola*; *Alpine Cottages in the Eastern Alps*, Miran Puconja, *To the Evaluation of the Identity of the Pannonic Farm: The Bases of Surviving in Cven*), 1 from the field of social culture (Ložar Podlogar, *To Propose in Advent, to Wed in Shrovetide: Wedding Customs of the Inhabitants of the Zilja Valley/Gailtal*), and in the field of spiritual culture there were no less than 13 monographs published in 1995, most of which are collections of fairy tales or songs, and researches of dance.

Ethnologists do not research and write only about the Slovenes living in Slovenia, but also about the Slovene minorities from Italy, Austria and Hungary. The most active ethnologist to write about Austrian Carinthia is Marija Makarovič, who publishes her books in unbelievably short intervals. In 1995 there was the 8th centenary of the Carinthian village Vogrče in the Pliberk/Bleiburg community, and on the occasion she edited the collective monograph of this village. Besides, she has already edited the third book of biographies of Carinthian Slovenes. On the bilingual territory of Carinthia, Polona Sketelj was ruminating on the working time and free time in Globasnica. Roberto Dapit's bibliographic study comprises Slovene ethnic and linguistic territory in the Rezija Valley, in the Nadiža and Ter valleys, and in the Venetian Slovenia (Italy). It brings a selection of titles from linguistics and ethnology.

There are also several monograph studies in which the authors write about the urban culture in Murska Sobota (Borut Brumen), about the Slovenes and time (Gorazd Makarovič), about an ethnological description of a rock group in Trate in the Slovenske gorice (Rajko Muršič), and about Slovene experiences of the exotic (Zmago Šmitek).

If we compare the themes of the published monographs with those from abroad (see the table), we realize that there are ethnological and folkloristic themes prevailing in Slovenia, while there is a limited number of cultural anthropological, ethnomusicological, ethno-archaeological, ethno-sociological and mythological studies and studies in European and non-European ethnology. Meanwhile, on the latter themes and fields have been mostly written about in other European national ethnologies.

Andrej Furlan

GIOVANNI MARIA DEL BASSO, TRISTE CASO ACCADUTO A TOPOLO - O ŽALOSTNEM DOGODKU V TOPOLOVEM.

Zadruga Lipa, Špeter 1995.

Kot da bi stopil v pekarno, sem si pred kratkim zaželel občutiti topli duh svežih knjig. Čedajske ulice so bile, kot vedno v jesenskih mesecih, mokre, in pol ure me je ločilo od sestanka. Stopil sem v knjigarno in pričel s svojim običajnim potepanjem med policami. Kdove zakaj so me vedno mikale tiste knjige, ki le redkokdaj krasijo sicer estetsko lepo postavljene izložbe. Ali trgovci krmijo ljudi le z knjigami, ki so lahko preslavljive? Ali se bojijo, da bi bralcu ponudili knjigo, ki je sami ne poznajo, in s tem tvegali, da se bo dobra stranka razočarana pritožila? Verjetno le zato, ker gredo knjige o shuševalnih kurah bolje v promet kot kak Kafka ali Barthes - skrivnost potrošniške družbe.

Drobna zelena knjižica pa vendarle pritegne mojo pozor-

nost. Zakaj? Verjetno zaradi imena pisca na platnici: Giovanni Del Basso. Spomnim se ga, ko me je na izpitu na videmski univerzi, kjer je poučeval sfragistiko in numizmatiko, pred leti spraševal o grbih slovenskih mest. Kot sin Beneške Slovenije, rodil se je leta 1935 v Čedadu, je le s težavo razumel slovenski jezik, a kolikokrat me je presenetil s svojim znanjem o srednjeveški zgodovini Nadiških dolin in s svojim zanimanjem za preteklost Slovencev.

Mojo pozornost je prav gotovo pritegnil dvojezični naslov *Triste caso accaduto a Topolo - O žalostnem dogodku v Topolovem*. Vedite, bralci, da je izid dvojezične knjige za marsikaterega Slovenca pravi praznik, za nekatere založnike pa le zgrešena investicija. Založba Lipa iz Špeta pa že vrsto let gradi most medsebojnega poznavanja in odpiranja do večinskega naroda z vsakovrstnimi pobudami, ki gredo mimo tiskane besede. Iz grafično jasne in oblikovno čiste platnice

gledajo bralca obrabi dvanajstih beneških žena. Kaj se skriva v njihovih očeh, kaj so premišljevale, ko jih je fotograf iz nižine (Italijan, Furlan, tujec) postavil pred leseno škatlo, da bi potisnil na sprožilec? Ali je katera od njih kdaj videla tisto fotografijo? Spomnil sem se prizora, ko sem v vasi Nokule - Occulis usmeril teleobjektiv proti obrazu stare ženičke, pa si je pokrila od dela na njivi zagorelo kožo in oči, rekoč, da ji hočem ugrabiti dušo. Hotel sem le odkriti njen svet in vse to, kar se je skrivalo za njenimi plavimi očmi.

Knjiga na štiridesetih straneh gladkega dvojezičnega besedila poda bralcu res zanimivo resnično zgodbo. Gre za neke vrste detektivko, katere glavna figura je Magdalena Cujanova, obtožena detomora in zaradi tega odvedena v čedadjske ječe. Magdalenina zgodba se odvija spomladi leta 1720 v osamljeni vasi Topolovo v Nadiških dolinah na tedanji meji med beneškim in avstrijskim ozemljem.

Sprašujem se, kako je lahko tragična zgodba revne siromakinje romala do bogatih in razkošnih Benetk? S kakšnim odnosom in razumevanjem je tedanja v žamet in svilo oblečena oligarhija trgovcev spremljala in sodila ravnanje mlade nesrečnice?

Verjetno je na vse to gledala z odmaknjenostjo in odtujenostjo, morda celo z istimi občutki, ki jih doživlja bralec zadnjega desetletja dvajsetega stoletja, ki so mu okoliščine, beda, miselni ustroj in življenje v Beneški Sloveniji izpred tristo sedemdesetih let tuji in skorajda neverjetni.

Odgovor na prvo vprašanje dobim na zadnjih straneh knjige, kjer je urednik (ali sam avtor) v izvorniku objavil arhivsko gradivo sojenja revni Magdaleni. Edini vir za avtorjevo pisanje je le droben snopič dokumentov in sodnih aktov, ki je dopolnjeval bolj obširni referat kakega beneškega rektorja senatu Serenissime. Kaj pa se skriva v besedah revne Magdalene, prič in tožilcev? Iz pozornega branja sodniških aktov lahko pozorni bralec razbere celo vrsto zanimivih informacij o življenjskih razmerah prebivalcev Nadiških dolin izpred dveh stoletij. V pomoč pa nam pride, posebno slovensko govorečemu bralcu (akti so zapisani v izvorniku - v italijanščini), spremni tekst profesorja Del Bassa, ki z veliko natančnostjo opozarja na etnološke in zgodovinske vidike ter slednje bogati z arhivskimi podatki.

Zgodovinski podatki govorijo predvsem o pravni ureditvi čedadjskega zaledja, o stanju zaporov ter o centralističnem odnosu Serenissime (Beneške republike) do oddaljenih pokrajin. Veliko bolj bogati pa so podatki etnološkega značaja.

Najprej nekaj besed o "kaznivem" dejanju. Ženske iz Topolova so nekega dne opazile, da Magdalena ni več noseča in so zato stopile v sobo nad senikom, kjer je prebivalo revno dekle. Našli so jo ob mrtvem trupelcu novorojenke, zavitem v stare cunjice. Zanimivo je, da so nad trupelcem izvedli celo obdukcijo, in da se je v zakotno vasico pod Matajurjem podal sam kirurg. Slednji je našel nekaj sledov udarcev na mrtvem detetu in iz teh razbral, da je verjetno umrlo zaradi poškodb po porodu. Detomor ali usodni padeč s stopnic med nosečnostjo? Tega ne bomo nikoli izvedeli, saj je dokumentacija nepopolna. Sploh se ne sprašujem, ali je Magdalena res zakrivila kruto dejanje in mahnila nebogljeno hčerkico. To,

kar najbolj pritegne mojo pozornost, je razkrivanje lika protagonistke, ki je predstavnica številnega sloja revnih deklet, ki so v bedi beračile po cestah furlanske nižine in njenih gričevnatih obronkih.

Nepismena Magdalena je obvladala le slovensko narečje Nadiških dolin in je zaradi tega sodni obravnavi moral pristostvovati tolmač. Prvo površno listanje knjige mi ni povsem razjasnilo figure tridesetletne ženske svetlo rjavih las in srednje postave. Po podrobnem prebiranju sodniškega poročila pa sem našel celo podatke njene predstavitve na sodišču: "...oblečena po slovansko, to je z laneno ruto na glavi, s konopljasto srajco in vrhnjo volнено kamižolo bele barve, z obleko iz temnega mezlana, na nogah pa je imela rdeče nogavice brez čevljev." Ali so ji vaščanke posodile tople in udobnejše obleke, da bi se lepše predstavila sodnikom? Ni bila poročena, imela pa je dva otroka. Razdečičil jo je gospodar, pri katerem je prebivala, na seniku. Njena starejša deklica je beračila po cestah in vaseh občine ter furlanske nižine, fantek pa vsej verjetnosti sledil materi v Videm, ko je morala oditi tja kot dojilja. Spet pomemben podatek, ki pritegne bralčevo pozornost. Res dobra spremna beseda profesorja Del Bassa nas opozori, da so takratne "aleksandrinke" zahajale v videmsko bolnišnico. Iz arhivskih virov je razvidno, da so ženske prihajale z Goriškega, Tolminskega, Kobariškega ter iz Nadiških dolin. Če so pri bivanju obdržale pri sebi tudi lastnega otroka, jim je uprava znižala plačo.

Magdalena je sprejemala svojo življenjsko usodo in nezazeleno nosečnost. Z veliko umirjenostjo in skorajšnjo običajnostjo takole poroča sodniku o spočetju: "Bil je tujec iz cesarskega kraljestva. Peljal je blago v Videm. Nisem ga poznala, prišel je k meni na senik in spolno občeval - *ebbe comercio carnale meco* (imel je telesno trgovanje z menoj). Zjutraj je odšel, nisem ga videla, niti spoznala in ne vem, kako je bil oblečen." Iz njenih besed ni občutiti obžalovanja ali jeze do posiljevalca, kot da bi bilo nasilno dejanje, ki ga je utrpela, nekaj neizogibnega, skoraj navadnega; bralcu pa se lahko vsili dvom o verodostojnosti tolmačevega poročanja. V trenutku obupa je mogoče Magdalena sprožila svojo jezo na novorojenčka in ga ubila. Ali ni mogoče bila naveličana vsakodnevne ponižanja, ali ni mogoče bila obupana nad nesmiselnim vsakodnevnim bojem za preživetje. Ali je hotela svojemu otroku prikrajšati to kalvarijo?

Koliko podobnih zgodb se je prepletalo v zakotnih vasicah evropskih cesarstev 18. stoletja? Magdalenina zgodba je verjetno le delček velikega zapletenega mozaika iz življenja obubožanega ljudstva in siromakov.

Zmoti me glas prodajalke, ki me vpraša, če bom knjigo kupil, kljub temu, da sem jo že na skrivaj prebral. Seveda jo bom, saj je to le prva knjiga zbirke *Mrvice* (drobtinice), ki jih izdaja založba Lipa iz Špetra. Komaj čakam na naslednjo drobtinico oziroma mrvico! Prepričan sem, da so del hleba, ki ga moramo nujno deliti s predstavniki večinskega naroda, če hočemo računati na kulturno rast naše skupnosti.